

Marko Uvodić

ŽIVI ZALOG

Jemamo mi u nas u Dalmaciji jedân, kâ recimo, ne baš puno lipi običaj. To je oželânda, oli kako niki kažu: odit u tiće. To nīj baš prâvi narodni običaj, kâ, recimo, urodeni običaj, vêngo je to došlo izvanka, pa zato i terminologija, oliti kâ nomenklatûra oželânde i svega ča se njē tiće, nīj ervăcka. Svi Dalmatinci, najskoli primorci znadu ča je: recâm, baketîna, figerèt, čiba, čibûn, finta, paletîna, višć, manjarôla, bicerîn, vólta, šeme de kânavâ, šeme de lîn, faganêl, frzelin, verdûn, gârdelin, lûgarin, pašad, prva i druga kovâda, ciblizâbât, boškêt, pøšt, petorôšo, petorûzine, veršavat itd.

Za oželându vaja jemat recâme. Recâmi su tići koji se tiščidu u čibe i nosu u poje pa se namišćadu na zemji. Napravi se boškêt i figarèt a po njiman se namišćadu baketine namazane viščon. Kad je pašad, recâmi pivadu i mâtadu jerbo su oni kâ niki mamac. Bîdni tići doletu do ovi recâmi i ako ne sedu na falso, to kâ onôd di nisu baketîne, uvatu se najprin s nogan na oni višć, a kad očedu da odletu, uvatu se i kriliman za baketînu. U joželôndu vaja odit izjutra najranije, puno prin zôrê, i sve lipo spravit prin pašada.

Sad, ovako u jeseni, puno je splisko poje oželadûri. Svuda di su kâ čistine, di nima stabâl, čuju se recâmi kako pivadu, a oželaduri stojidu podaje sakriveni da i tići ne vididu. To je sad svaki dan, a od nedije još višje. Oželaduri ne stojidu za ništa. Jidu i piju ča su sobom donili, a niki kuvadu i pečedu, i to je zabava velika.

Niki su puno zaneseni za oželandon. Jema i pòbojega svita koji tiščidu recâme i gredu u tiće. Niki su ludi za ovin, recimo, športon, a dosta je znat i to da se Kíko Marínović vrati iz Amerike jerbo tamo nije bilo oželande.

Sve je ovo tribovalo recé, da se more boje razumit ovo ča će sad doć.

Niki Šime Brozović je bi veliki oželandûr i jema je trideset recâmi, a kako su mu tići bili dragi, tiščâ je i kânarine. Bî je činovnik o' carinarnice, a bi je rodom oli iz Makarske oli iz Brača, ma je to sve jedno. Kad je bi primišćen u Split, doša je u Split sa svin recâmiman i naša je privatnu sobu i ránu kod šjor Frânê Maškovića.

Stâ je u Splitu par godin i odî je u tiće, a kad su ga primîstili tamo nîdir u Slavoniju, di nimaju smisla za oželându, nij zna ča će s tićimman, ma kako je šjor Frani bi dūžan za stanovanje i ránu ijadu dinari, pomisli je da je najboje da rečâme ostavi šjor Frani kâ zalog.

Šjor Frane je pristâ na ovi zalog, i Šime je otiša u Slavoniju.

– Ovako san šigûr da će mi vratit ono ijadu dinari ča me osta dužan – govori šjor Frane ženi – a tići ćedu nan bit kâ nika zabava u kući.

I odmar je razmîsti po kući cíbe. Stavi i' je po rânin soban, pa i u kužînu je obisi par cíbi. I tići su pivali.

– Ovo je sad prava delícja – uvirava je šjor Frane ženu – mi ča nimamo dicē, s ovîn nan je kuća kâ oživila, sad je sve veselije i lipje.

I zaizbîlja, i šjor Frane i šjora Marica, jerbo mu se tako zvala žena, bili su puno veseli slušajuć pusto pivatânje tići. Dolazili su susidi i šjor Franini prijateji, slušali su pivanje o' tići, a šjor Frane in je tumači kako su niki vâžali.

Isprimice je bilo lipo, ma s vrimenon nij bilo baš tako. Počelo je to pivanje i dodijavat, a tiće vaja čistit, i ako se razbòlu, vajâ i' ličit. Osin tega, vajâlo in je svaki dan davat i prominuvat vodu, pa je to šjor Frani puno smetalo. Bilo je tót dosta posla, vajalo je puno dangûbit, i šjor Frane se stâ i jidit na tiće, a u zadnju i' je bî i omrâzi. Trpî i' je jerbo su oni bili zalog za onu ijadu dinari koju mu je Šime bî osta dūžan.

– Tebi je lako – govorila bi mu šjora Marica – ti grěš vanka, grěš u kafu, a ja bîdna ostajen doma, pa vaja da i' slušan. Izgubila san nerve i dikod sva drćen o' pust nervožitâdi, najskoli kad oni grdelin ciblizâje, pa sve čekan kad će pristat. Ni ja ne dišen, kad ono čekan da pristane.

I ovi su tići počeli bit smetnja i smutnja u kući, ma se sve to tîpilo, sve, dok se jedan dan nij šjora Marica razbořila.

– Frane mōj, ja višje ne mogu da i' slušan. Po noći ne mogu spavat, a kad ono u zoru mislin da ću zaspat, počmu oni onda pivat. To nîj život, to je za umrit.

I likâr je reka da je šjora Marica puno nervōža, da jon se oće mira, i da jon tići puno smētadu.

Jedan dan, kad je šjora Marica stala cikât da će umrit, šjor Frane se najidi i u jonôn jidu je nike tiće pusti da odlètu, druge nike je darova dicit po sušistvu, a isto tako je i kânarine razdili svuda po malo.

U kući je zavlada mir. Nij se višje čulo nikakvo pivanje o' tići. Šjora Marica je malo poza temu ozdrâvila i prošla jon je sva nervožitâd.

– Dobro si učini – govorila je ona mužu – ča si se otesa oni neskrîknji tići. Sad jemamo naš oni prâvi mir u kući, a oni Šime, sam Bog zna di je svrši i oće li se ikad višje u Split vratit.

– Táko je. Samo me žâj da san izgubi ono ijadu dinari. Ča se zaloga tiće, ono je iša za dug. Glavno je da si ti ozdrâvila, a za sve je drugo lako. Ma nîj bilo lako jërbo je poslin par misēćî doša Šime u Split, i odmar se ono jutro, čin je bî doša, naša sa šjor Franon u kafî.

– Zdravi, šjor Frane, kakò ste, kako šjora Marica, kako tići? Evo san doša za koji dan u Split, doša san vazèst rećame. Tamo di san sada određen jema tići, pa ću ođit u joželându. Doni san van ijadu dinari, i ja vami vašu ijadu, a vi meni zalog, moje tiće.

Šjor Franu je obli niki znoj i stâ se češat za uvon, pa se otilo dok je Šimi reka ča s'e s tićiman dogodilo.

– Ajme, ajme, bidni moji tići – sta se Šime su obe ruke vatat za glavu i sta je skoro plakat – ajme meni ča ste učinili! Ajme, ajme, šjor Franeee.

– Znaš ča ću ti reć – progovori u zanju šjor Frane – ti mi duguješ ijadu dinari. Neka grē jedno za drugo. Ja ti ne pītan tu ijadu, a ti mi ne pitaj tiće.

– As ti Mānde! Ijadu dinari! Ne bi i' da ni za deset ni za dvadeset ijad dinari. Ajme, ajme, bīdni moji tićiiii...

Poslin ovdoga prvoga razgovora našli su se još par pūti, pa kako se nisu mogli nagodit, odredili su poč u jednega avokata, i sporazmu se da ćedu poč u javokāta dotura Pjēra Nižitea.

– Evo smo došli do vas – prvi će šjor Frane – da nan vi rīšite jedan spor koji jemamo mi dva meu sobon. Šime je bī meni osta dužan ijadu dinari, a za dug m'e bi ostavi jedan zalog. Sad on oće da mi vrati ijadu dinari, i traži da mu je vratin zalog.

– Pošteno – govori Pjō – ne vidin tōt s pravničke strane nikakva spora. Vi njemu pineze, a on vami zalog. To je u redu.

– Je, ma je zalog odleti – upane Šime – odleti, odleti jeeee...

– Ča odleti? – čudi se Pjēro – kako bi zalog moga odletit. Ne razumīn to.

Ja ću van kazat – počme Šime i iskaže prid avokāton kako je cila stvār tekla i ča s'e sve dogodilo.

Kad je Pjēro čū o čemu se radi, nājprīn je zdiga ruku do čela, malo se kâ začesja, a onda je rūkōn pokri ūsta, da se ne vidi kako se ispo brka smije.

– Ja mu pridlāžem – govori šjor Frane – neka grē jedno za drugo. Ja ne pitam onu ijadu dinari, a neka on ne pita od mene zalog.

– Ča je triba govorit – brzo će Šime. – Znete, šjor Pjēro, sami jedan grdelin kornjōlac je vajâ pet ijadi dinari a i višje. Kasno će takoga majka rodit! Ciblizáva je da je divota bila slušat i u zadnju bi trideset pūti zasebice činī: ziu. A vajâ da znate, da kad grdelin čini zasebice sedan pūti: ziu, krepa, pukne kâ čvrčak. Bī je jedan faganêl, petorōšo, bi je marčulīnac. Izgleda je u čibi kâ kalūnik, a slušajte kako je veršava – i onda je stavi kažiprēt na stranu od jūst i stâ je veršavat, to kâ pivat kâ tić.

Pjero je izvadi šudâr i poče je kâ trāt nos, da se pokrije, jerbo nij moga višje o' pustoga smija.

– A jedan verdūn – stâ je daje Šime falit tiće – bī je iz gnjizda. Zvižda je kâ grāmofon. Čini je: ćur-ćur, a u zanju: gvi! Ne bi ni njega ni onoga faganêla bi dâ manje od pet ijad dinari. A di su kanariniiii! Jednega san bi čini doć lipo sa

kanarski otoci, a jedan je bi od oni roleri ča je piva kâ slavīć. Nima danas pinez s kojiman bi i' se moglo platit – i sve je ovako fali Šime tiće, i govori koliko je koji vridi i u zanju šjor Frani prīti sudon.

– A ča vi govorite – upita u zanju Pjero šjor Franu.

– Vajalo bi da se nagodite.

– Evo čekam kad će dōć do sto ijad dinari, pa da mu dan, i da na misto rečāmi kupi kuću.

– Zato smo i došli u vās.

– Kako bi se to moglo uredit?

– Ja neću da se š njin svađan – počme prvi Šime – ča je bilo, da je bilo. Fala Bogu! Dogodila se nesrića i ja nisan kriv, a meni je učinjena velika šćeta. Ja ću van kazat kako se to more uredit.

– Kako?

– Neka on meni isplati pet ijad dinari. Bilo bi šest, ma nek ona jedna ijada grē za moj dug, a pet za rečame.

– I ča još? – upane šjor Frane. – A di su moji troški?

– Koji troški?

– A prosooo, a šema de kanava i šeme de liiini? – I cukra ča san in dava...

– Cukar je bi samo za kanarine...

– A salataaa...

– Kad je Pjero moga da malo zadrži smij, sta i' je nagađat:

– Boje je da se nagodite, ja van to kâ avòkāt govōrin, jerbo, dojdete li do suda, izist ćedu van troški puno višje ven su tići mogli izist.

– Ja ću popustit. Neka mi plāti četer ijade, ako ne, neka sud odrēdi.

– A meni se kuća napūnila miši – stā se šjor Frane kâ jadat – puna kuća miši, virujte mi, jerbo di god jema tići, kako oni prošpaju proso, eto ti i miši. I još da mu platim četer ijade! Za ono ča mi debòto žena nij umrla, zaraj ti rečāmi.

– Evo, ja ću još popustit. Neka plati tri, i prijateji kâ prajci.

– Ala i tega prijatejstva!

Dugo su se ovako kōnbali, dok i' u zanju Pjero nij nagodi.

– Nagodili su se za dvi ijade. Jedna je ijada išla za dug, a ijadu dinari je šjor Frane jema Šimi platit za rečame.

Šjor Frane je u zanju mora pristat, da ne pōjde stvār na sud, di bi mu došli veliki troški.

Kad je šjor Frane plati, stā je vrtit glavon pa je reka: – Meni ne grē u glavu, da ne samo ča mi dug nij bi vrāćen, vengo san mora još ijadu dinara platit. To se nikad na svitu nij ni čulo nij vidilo!

– E, znate, moj šjor Frane – govori u zanju Pjero – u Splitu se dogajaju stvari koje se nidir na svitu ne moredu dogodit, pa evo i ova danas sa zalogon o' rečāmi.

Tumač riječi

baketîna – drvice namazano smolom
boškët – grm
ciblizávat – pjev mlađih ptica
cùkar – šećer
čîba – krletka za ptice
čibun – velika krletka za više ptica
delícja – užitak
faganêl – ptica konopljarka, mala droplja, vrsta pjevica
figerët – mlado stabalce od smokve
fřzelin – žutarica, vražulinac, vrsta pjevica
gřdelin – češljugar
(j)oželadūr – lovac na ptice pjevice
(j)oželânda – lov na pjevice putem ptica koje pjevaju i tako mame druge ptice da im priđu
î – zalijepe se za drvca namazana smolom
kafâ – kava, ali i kavana
kalûnak – kanonik, član biskupijskog kaptola
kornjólac – vrst češljugara sa zlatnim perom iza krune
kovâda – nasad, leglo (ima prva i druga kovada)
lùgarin – čižak, zelenčica, vrsta pjevica
manjarôla – posudica, obično od drva, gdje stoji u krletki hrana za pticu
marčulínac – ptica koja se izlegla u ožujku?
mátati – vabiti
paletîna – drvena prečkica gdje ptica stoji u krletki
pašâđ – prolaz, prolaženje, preljetanje ptica
petorđšo – crvendać, ptica prsiju boje roza
petorûzine – ptica prsije boje rde
pöšt(a) – meta, lovište
rečâm(i) – ptice-mamci drugih ptica
röler – kanarinac iz Harza, gorja u Njemačkoj poznat po tome što pri pjevanju izviija,
»kotrlja« glasom
šème de kân(ava) – sjeme konoplje što najradije jedu ptice
šème de lîn – sjeme od lana za hranu pticama
šudâr – rubac
tiščâti – držati
vazëst – uzeti
verdün – zelentarka, zelenka
veršávat – pjevanje ptice, često i »pjevuckanje« prije »glavnog« pjevanja
višč – smola
völt(a) – okret, obrat, navođenje ptice koja je sletila na grm da dođe i na »baketînu
zaizbÿja – zbilja

Ta zanimljiva a zaboravljena humoreska poznatoga splitskog novinara i pisca MARKA UVODIĆA (Split, 1877 – Split, 1947) objavljena je u dnevniku »Novosti« (Zagreb), 1940, br. 329. Poznat čovjek od pera čijoj pozornosti ništa iole značajnije iz nekadašnjeg splitskog života nije promaklo, u humoreski nas podsjeća na (zaboravljeni) običaj ili šport tzv. ((j)oželandu (lov na ptice putem ptica koje

pjevaju i tako privuku i druge ptice da im pridu i – zalijepe za drvca namazana smolom). Sućutan čovjek (pričao nam je npr. prof. don Mate Meštrović kako je jednom prilikom, pri jednom »marendinu«, oštro reagirao kad su neki iz društva uhvatili u »đir«, tj. počeli zafrkavati nazočna svećenika don J. Žišku), koji je međutim najčešće u humoreskama zatomljivao sućut prema ljudima, u ovoj je humoreski ipak očitovao samilost prema jadnim ptičicama. Humoreska je zanimljiva i s lingvističkog stanovišta jer donosi niz riječi (iz) »oželandske« terminologije.

M. Uvodić je bio vrlo produktivan čovjek od pera i objavio je bezbroj tekstova, humoreski i reportaža posebno ali i drugih novinarskih tekstova, članaka i osvrtva, a napisao je i nekoliko skečeva te pokrenuo dnevnik »Primorska pošta«. Objavljivao je većinom u dnevniku »Novo doba« u Splitu ali dosta i u Zagrebu, osobito u dnevniku »Novosti«. Po zvanju je bio sudski činovnik, ali je rano zatražio mirovinu i posvetio se sasvim pisanju, najprije kao (redovni) novinar »Novog doba«. G. 1940. tiskan mu je izbor humoreski pod naslovom »Libar M. Uvodića Spliciánina« a 1952. »Drugi libar M. Uvodića Spliciánina«.

Zdravko Mužinić